

VÄRMDÖ KOMMUN

Uppföljning Värmdös ANDT-strategi

Innehåll

1. Inledning	3
2. Bakgrund	3
Lokala mål	3
Insatsområden	3
Handlingsplaner	3
Indikatorer	3
Uppföljning av arbetet	4
3. Uppföljning 2017	4
Mål 1 - Minskad tillgång av ANDT-preparat	4
Resultat tillsyn alkohol och tobak	4
Utveckling tillsyn alkohol och tobak	5
Resultat tillsyn rökfria miljöer	5
Utveckling tillsyn rökfria miljöer	6
Resultat trygghetsrådet	6
Indikatorer för minskad tillgång på ANDT-preparat	6
Mål 2 - Minskad användning av ANDT-preparat	7
Resultat utbildningsinsatser riktat till vuxna	7
Resultat skolans roll i det förebyggande arbetet	8
Utveckling av den universella preventionen	8
Mål 3 - Minskat missbruk eller beroende	9
Resultat alkohol- och narkotikaförebyggande arbete i restaurangmiljö	9
Resultat stöd till träningsanläggningar i dopningsförebyggande arbete	10
Resultat kunskapsstöd	10
Utveckling kunskapsstöd	11
Resultat stöd vid ett indikerat beroende	11
Mål 4 – Ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet	12
Resultat ökad tillgänglighet och stöd till personer i utsatta situationer	12
Resultat samverkan	13
Mål 5 – Minskad dödlighet och skada till följd av bruk	14

1. Inledning

Alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT) är ett ständigt aktuellt ämne för medborgare och kommuner. För vissa är substanserna enbart en stämningshöjare och för andra källan till ett svårt missbruk. Substanserna kan orsaka ett stort lidande och ge allvarliga konsekvenser för den enskilda brukaren och anhöriga. Ett ANDT-beroende leder även till samhällsekonomiska konsekvenser i form av bland annat brott, skadegörelser och stora resursåtgångar.

2011 antog regeringen en nationell strategi för ANDT-politiken och 2016 antogs en uppdaterad strategi med insatser som sträcker sig till 2020. Våren 2017 beslutade Värmdö kommun om en lokal strategi, som bygger på den nationella strategins fem målområden som rör kommunalt arbete och ansvarstagande. Genom en kommunal strategi, handlingsplaner, överenskommelser och samverkansplaner ska Värmdö kommun synliggöra och utveckla det preventiva ANDT-arbetet.

2. Bakgrund

Lokala mål

Värmdös ANDT-strategi följer målen för den nationella liksom den regionala ANDT-strategin, med undantag målområde sex som rör internationellt folkhälsoarbete. De fem målen lyder:

1. Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska.
2. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopingmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska succesivt minska.
3. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopingmedel eller tobak ska succesivt minska.
4. Kvinnor och män samt flickor och pojkar med missbruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet.
5. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopingmedel eller tobak ska minska.

Då strategin gäller för hela Värmdö kommun kan ett mål få olika innebörd för olika nämnder. Målen berör inte samtliga nämnder och det ansvar nämnderna har anges i regleringsbrevet. De tre första målen är mer knutna till kommunens verksamhet än de två sista som rör sig mer mot landstingets ansvarsområden.

Insatsområden

Till samtliga mål finns ett till tre insatsområden. Insatsområdena specificerar vilka frågor som kommunen bör arbeta med för att uppfylla målet. Insatsområdena kan komma att förändras, det kan till exempel bero på att metoder byts ut och nya föreslås på nationell nivå men det kan också bero på lokala förutsättningar och behov.

Handlingsplaner

Insatsområdena konkretiseras genom tillhörande handlingsplaner med aktiviteter och åtgärder. Respektive nämnd ansvarar för utformande, genomförande och uppföljning av sina handlingsplaner. Under 2017 antog kommunstyrelsen, utbildningsnämnden och socialnämnden varsin handlingsplan.

Indikatorer

För att följa arbetet har ett antal indikatorer valts ut. Indikatorerna ska mäta resultaten av

strategins mål och påverkas av strategins insatsområden. En indikator skiljer sig från exempelvis ett nyckeltal genom att den anger en riktning¹. En indikator bör inte heller rikta sig till åtgärdernas effekter eftersom insatserna kan komma att ändras. Indikatorerna kan kompletteras med strukturindikatorer som speglar förutsättningarna för att bedriva ett gott ANDT-arbete. I vissa av strategins målområden är det i dagsläget ont om indikatorer.

Uppföljning av arbetet

I uppföljningen för 2017 läggs fokus på en kvalitativ uppföljning av strategins insatsområden. För att tydliggöra resultatet delas uppföljningen i vissa fall upp i olika underrubriker. Informationsinhämtningen har gjorts genom intervjuer och mejlkontakt med berörda tjänstemän. Efter uppföljningen föreslås utvecklingsområden kopplat till mål och insatsområde i de fall det är aktuellt. Därefter anges indikatorer som ska mäta målens resultat. Majoriteten av strategins indikatorer består av statistik från Stockholmsenkäten (datainsamling 2016) och eftersom enkäten görs vartannat år kommer strategin att följas upp vartannat år. Till detta kommer en årlig uppföljning av handlingsplanerna samt en sammanfattad uppföljning av strategin göras årligen i samband med helårsbokslut.

Behov av att uppdatera strategin

Efter att uppföljningen gjorts har det framkommit behov av att revidera strategin för ANDT-arbetet. Därför föreslås att strategin revideras under 2018 för att i samverkan med olika förvaltningar och i samklang med det senaste kunskapsläget mejsla ut vilka insatsområden som bör prioriteras för att uppnå målen.

3. Uppföljning 2017

Nedan presenteras ANDT-strategins mål med tillhörande insatsområden. Sedan följer en uppföljning av verksamhetens arbete.

Mål 1 - Minskad tillgång av ANDT-preparat

Samordnad alkohol- och tobakstillsyn samt tillsyn av rökfria miljöer - Tillgänglighetsbegränsning är ett effektivt insatsområde för att minska bruket av alkohol, narkotika, dopingmedel och tobak, inte minst bland barn och unga. Av resultaten i Stockholmsenkäten framgår att trenden över tid i länet är att användningen av tobak och alkohol sjunker medan det fortsatt är en hög förekomst av narkotika användning. Unga i Värmdö kommun, framförallt flickor röker i högre utsträckning än i övriga länet och en betydande andel uppger att de själva köper tobak i butik.

Resultat tillsyn alkohol och tobak

Kommuner utövar tillsyn enligt alkohollagen, tobakslagen och lagen om handel med vissa receptfria läkemedel. För att begränsa tillgängligheten av alkohol ställer lagen höga krav på den som söker tillstånd att servera alkohol. Värmdö kommun har cirka 80 serveringsställen och ungefär en tredjedel av dessa är säsongskrogar. Värmdö kommuns målsättning är minst ett tillsynsbesök per år, utöver dessa tillkommer planerade besök. Vid uppkomna missförhållanden kan kommunen meddela en erinran, varning eller återkalla serveringstillståndet. Alkoholhandläggaren anger att överservering är relativt sällsynt i samband med tillsynen. Likaså är problemet med minderåriga på krogen ett

¹ <http://www.socialstyrelsen.se/riktlinjer/nationellariktlinjer/indikatorer>

obefintligt problem utifrån tillsynsbesökens resultat. Då tillsynen mynnar ut i åtgärder har det ofta att göra med den så kallade inre tillsynen, där bland annat ekonomisk granskning ingår.

Vid försäljning av folköl och tobak är den som bedriver detaljhandel eller servering skyldig att anmäla verksamheten till kommunen. Försäljaren har enligt lag skyldighet att utöva egenkontroll över försäljningen. Egenkontrollen består bland annat i att informera personal om regler för försäljning, rutiner för ålderskontroll eller rutiner för skyltning. Även här sker ett tillsynsbesök per år. I Stockholmsenkäten anger 3 % av de som dricker alkohol och är under 18 år i Värmdö att de köper alkohol själva. Det motsvarar ungefär fem personer. Vid köp av cigaretter och snus anger drygt 30 % av de som brukar tobak att de köpt tobaken själva i butik. Det motsvarar runt 30 personer. På grund av tillsynsbesökens utformning går det inte att kontrollera om försäljningsställena följer reglerna om ålderskontroll på annat sätt än att kontrollera att ålderskontroll ingår i utbildningen av försäljningsställets personal. Utöver tillsynen bedriver ungdomskonsulenterna i fältverksamheten Polarna uppsikt runt Värmdös utsatta platser, däribland Värmdös två Systembolag, eftermiddagar då risken för lagning anses extra stor. Det är omöjligt att veta hur många potentiella lagningar som Polarna förhindrat genom att röra sig i området. Det har dock framförts från personal i Gustavsbergs centrum att Polarnas synliga närvaro, i form av uniformer och skåpbil, skapar en tryggare känsla i centrumet.

Utveckling tillsyn alkohol och tobak

Att ungdomar får tillgång till olika ANDT-preparat är en grundbult ungdomsproblematiken. Desto svårare det är att få tag på alkohol desto mindre risk är det att ungdomar dricker alkohol. Inom ramen för kommunens reguljära tillsynsarbete är det möjligt att kontrollera att försäljning av folköl och tobak sker enligt regler om ålderkontroll genom så kallat kontrollköp. Kontrollköp innebär att kommunen rekryterar någon med ungdomligt utseende som nyss fyllt 18 år för att gå till handlare för att köpa och folköl eller tobak. Om personalen låter köp gå igenom utan legitimationskontroll kommer kommunens personal att föra ett samtal med butikens personal. Nämnas bör dock att provköp inte innebär några lagbrott för säljaren, insatsen genomförs i rent utbildande syfte. Tillsynen skulle även kunna utvecklas genom punktinsatser efter anmälan om olaglig försäljning av tobak.

Tillsynsverksamhet bör inte ses som den mest prioriterade åtgärden för att minska ungdomars tillgång på alkohol och tobak. Dels för att alkohol i krogmiljö är ett för dyrt och svårtillgängligt alternativ, dels för att lagning av folköl och alkohol från Systembolaget är en föråldrad bild om hur ungdomar får tag i alkohol. Med det sagt menas inte att tillsynsverksamheten ska förändras, eller att den fungerar dåligt, men den bör utvecklas och kompletteras med andra insatsområden för att uppnå strategins första mål. För att angripa den större delen av illegal alkoholförsäljning till unga bör insatserna riktas mot lagningen och påverka vuxna som förser unga med alkohol, vilket återkommer i senare del av uppföljningen.

Resultat tillsyn rökfria miljöer

Sedan 1994 är det förbjudet enligt lag att röka på skolgårdar. Lagens yttersta syfte är att skydda ungdomar från att börja röka. Värmdö kommuns miljöinspektörer har besökt samtliga av kommunens skolor och förskolor för att inspektera deras rökfria miljöer var tredje år. Från och med 2018 kommer besöken att göras vartannat år. Utöver miljöinspektionerna gör livsmedel oannonserade besök. Vid besöken kontrollerar inspektörerna om det finns en tobakspolicy, att det finns information om var rökning är tillåtet, att rökfri arbetstid tillämpas, om rökning påträffats vid tillsynsbesöket samt att

personalen kontrollerar att rökning inte sker på området. Vid en sammanslagning av miljö- och livsmedelsinspektionerna har två överträdelser av tobakslagen uppmärksamats sedan 2013. Vid dessa två tillfällen har personal påträffats rökandes inom skolans område eller lokaler. Därutöver har inspektionerna inte gett några andra anmärkningar. Men trots felfria inspektioner menar miljöinspektören att rökning på skolgårdar ändå inträffar.

Av de elever (elever i årskurs 9 på grundskolan, 2 på gymnasiet) som deltagit i Stockholmsenkäten 2016 uppger nedanstående procentandel att de röker dagligen:

Brunns skola	2 %
Farstaviken/Kvarnbergets skola	5 %
Hemmestaskolan	13 %
Lemshaga akademi	4 %
Ösbyskolan	2 %
Gustavsbergs gymnasium	20 %
Värmdös tekniska gymnasium	33 %
Värmdö gymnasium	5 %

Utveckling tillsyn rökfria miljöer

Det är sällan som inspektionen av rökfria miljöer mynnar ut i något anmärkningsvärt och samtliga skolor och förskolor använder sig av policys och rökfria arbetstider. Men med hänvisning till Stockholmsenkätens resultat finns det ändå anledning att utveckla tillsynsverksamheten. Framförallt bör skolans roll i den rökfria skolan utvecklas. Gör skolorna på samma sätt om de ser en elev röka? Gör all personal på samma skola på samma sätt? Beroende på hur stort problemet på respektive skola är bör specifika åtgärder sättas in. För att utvecklingsområdet ska få tyngt är det viktigt att informera genom en strategisk kanal.

Samverkan kring ANDT-prevention inom ramen för Trygghetsrådet -
Trygghetsrådet är ett forum för kommunen att strategiskt samverka med andra myndigheter, civilsamhället och näringsliv i förebyggande arbete avseende brott samt ANDT och andra trygghetsskapande åtgärder. Rådet syftar bland annat till att tidigt fånga upp nya trender och samla in aktuella data om utvecklingen av ANDT-bruk i kommunen.

Resultat trygghetsrådet

Under våren 2017 har trygghetsrådet nyombildats eftersom det i utvärdering av rådet framkom att rådets roll, syfte och funktion var otydlig. Inom polisen har Värmdö, Nacka och Tyresö använt en lyckad samverkansmodell bestående av en strategisk ledning och underliggande operativa arbetsgrupper. En liknande modell prövas därför inom trygghetsrådet. Arbetsgrupperna som tillsattes i oktober 2017 består av enhetschefer och nyckelpersoner inom respektive arbetsområde. En av arbetsgrupperna kommer arbeta med området ungdomar och narkotika och utveckla befintligt preventionsarbete. Den nya arbetsordningen ska klargöra att rådet är ett strategiskt forum för tvärsektoriell samverkan.

Indikatorer för minskad tillgång på ANDT-preparat

Indikator	Åk 9 2017	Åk 2 2017	Kommentar
-----------	-----------	-----------	-----------

Andel som köpt cigaretter själv (under 18 år)	31 % (p) 32 % (f)	40 % (p) 10 % (f)	Nyckeltal tobak, Stockholmsenkäten.
Andel som köpt snus själv (under 18 år)	32 %	29 %	Nyckeltal tobak, Stockholmsenkäten. För få personer för att redovisa uppdelat på kön.
Andel som köpt folköl själv (de som dricker alkohol och är under 18 år)	4 % (p) 0 % (f)	0 % (p) 0 % (f)	Nyckeltal alkohol, Stockholmsenkäten.
Andel som fått alkohol från kamrat eller kamrats syskon	18 % (p) 26 % (f)	29 % (p) 57 % (f)	Baseras på frågan Hur får du vanligen tag i alkohol? Möjliggör flera svarsalternativ. Stockholmsenkäten.
Andel som fått tag i alkohol genom annan vuxen som köpt ut	9 % (p) 15 % (f)	17 % (p) 29 % (f)	Baseras på frågan Hur får du vanligen tag i alkohol? Möjliggör flera svarsalternativ. Stockholmsenkäten.

Andel som köpt cigaretter/snus själv. Baseras på dem som uppgett att de röker/snusar dagligen, ibland eller har rökt/snusat. Trots ålderkontroller är det en del ungdomar under 18 år som lyckas köpa tobak i butik, vilket gör det till en kommunal angelägenhet.

Andel som köpt folköl. Den andel alkohol (folköl) som ungdomar köpt själv utgör en mindre del av den totala mängden alkohol som ungdomar dricker. Indikatorn är dock viktig att följa då försäljning av alkohol till minderåriga är olagligt och ligger under kommunens tillsynsarbete.

Andel som fått tag i alkohol av kamrat eller kamraters syskon. Frågan innehåller bland annat svarsalternativet ”dricker inte alkohol”. Det överlägset vanligaste sättet att få tag i alkohol för ungdomar både i 9an och årskurs 2 är genom kamrat eller kamrats syskon. För att påverka indikatorn krävs bland annat utbildning, information och förändrade normer och beteenden. Kommunen kan spela en viktig roll i arbetet men resultatet påverkas även av samhället i stort.

Andel som fått tag i alkohol av annan vuxen som köpt ut. Det näst vanligaste sättet för ungdomar att få tag på alkohol. Precis som när ungdomar får alkohol av äldre kompisar och kompisars syskon är det delvis svårt för kommunen att påverka beteendet. Här spelar även Polis och tull en viktig roll i arbetet med att minska den illegala handeln.

Mål 2 - Minskad användning av ANDT-preparat

Lagning till underåriga ska minska - Stockholmsenkäten visar att majoriteten av unga som dricker alkohol har äldre kamrater, kamraters syskon eller andra vuxna som tillhandahåller alkohol. Detta är av stor vikt då riskerna för negativa konsekvenser och beroende ökar vidare med låg debutålder. Det alkoholförebyggande arbetet ska fokusera på att öka kunskapen hos vårdnadshavare och andra vuxna i syfte att påverka konsumtionsmönster och senarelägga alkoholdebuten hos unga.

Resultat utbildningsinsatser riktat till vuxna

För att lagningen till ungdomar ska minska behöver vuxna i ungas närhet utbildas i riskerna med att förse unga med ANDT-preparat. Det är extra viktigt då undersökningar från bland annat Centralförbundet för Alkohol- och narkotikaupplysning visar att fler än hälften av alla ungdomar skulle avstå från att skaffa alkohol om de inte fick alkoholen av någon de kände. Att utbilda vuxna i ungas närhet görs på olika sätt genom Värmdö kommuns socialtjänst och kommunstyrelsens arbete.

Socialtjänstens utförarenhet för unga tillhandahåller Sveriges mest spridda evidensbaserade föräldrastödsprogram, Effekt, som genomförs genom föreläsning för vårdnadshavare i 7an och 8an i Värmdö kommun. Metoden syftar till att undervisa föräldrar om deras betydelse och påverkan för ungas alkohol- och droganvändning.

Droginformatören erbjuder sin medverkan till samtliga skolor, men det ligger sedan på skolan att bjuda in droginformatören till föräldramöten. Samtliga skolor har tackat ja till att få föreläsningar, och nästan alla har även bjudit in droginformatören till årskurs 7 samtliga föräldramöten. Dock haltar programmet då ungefär hälften av skolorna inte följer upp genom att bjuda in droginformatören under årskurs 8.

Utöver Effekt arbetar droginformatören med att ge så många som möjligt i ungas närhet kunskap om hur unga signalerar då de behöver hjälp. Tidig upptäckt leder till minskat lidande och lägre samhällsekonomiska kostnader. Bland annat erbjuder droginformatören föreläsningen Tidig upptäckt som vänder sig till vuxna som möter eller jobbar med ungdomar, som exempelvis personal på HVB-hem och i föreningsliv. Andra informationsinsatser riktar sig till skolpersonal. Under året har det även planerats för en ny föreläsning tillsammans med polisen, föreläsningen kommer fokusera på ungdomar och narkotika och ges under 2018.

Varje år genomför Värmdö kommun två bussresor för tonårsföräldrar. Under 2017 genomfördes dock endast en resa på grund av personella förändringar. Under vårens bussresa fick närmare 40 föräldrar en guidad tur om var ungdomar hänger och vad de brukar göra under kvällarna. Bussresan hölls av ANDT-samordnare, polisen, ungdomskonsulenter (fältverksamheten Polarna), ungdomsmottagningen, Mini Maria, Stödcentrum och fritidsgårdarna. Föräldrarna fick även information om polisens och kommunens arbete med unga, vilka mötesplatser som finns och färsk statistik om hur vanligt det är med alkohol, droger och andra brott i Värmdö kommun. Genom att föräldrar blir informerade om delar av ungas sociala liv förväntas ungas skyddsfaktorer att öka.

Kunskapsstöd om risker med ANDT - Stödande insatser riktade till vårdnadshavare är en effektiv förebyggande insats. Vidare är skolan en central aktör i det förebyggande arbetet och enligt läroplanen ska information om riskerna med tobak, alkohol och andra droger integreras i undervisningen. Spridning av kunskapsbaserat cannabisförebyggande arbete är en del i målsättningen.

Resultat skolans roll i det förebyggande arbetet

Att klara skolan är en av de absolut starkaste skyddsfaktorerna för att ungdomar inte ska utveckla ett missbruk. Första och andra kapitlet i läroplanen beskriver vikten av att eleverna känner trivsel och trygghet för att kunna utvecklas och tillgodogöra sig kunskap. Skolan är därför en självklar arena för det hälsofrämjande arbetet och den universella preventionen. Universell prevention är det som erbjuds en hel population, och har ofta en låg kostnad per individ. Socialtjänstens preventionsverksamhet kommer in i ett senare skede där behovet är selektivt eller indikerat. Skolorna i Värmdö arbetar olika med det hälsofrämjande och preventiva arbetet beroende på förutsättningar och behov, och det är svårt att få en strukturerad överblick av samtliga skolors arbete. Gemensamt för skolorna är information enligt läroplanen till eleverna om risker med ANDT-preparat och ett varierat deltagande i föräldrastödsprogrammet Effekt. Alla elever genomför även återkommande hälsosamtal med skolsköterskan. I årskurs 7 får eleverna fylla i en hälsoprofil som bland annat innehåller frågor om ANDT-bruk.

Utveckling av den universella preventionen

Det finns en vinning i samordning och samarbete mellan skola, socialtjänst och fritidsverksamhet eftersom verksamheterna delvis arbetar mot samma mål och har kompletterande kompetenser. Idag finns ett visst samarbete med utvecklingspotential. På initiativ av avdelningschefer på kommunen har ett forum tillsammans med samtliga

högstadierektorer och kommunens avdelnings- och enhetschefer föreslagits. Målsättningen med forumet är att samordna och förtydliga det gemensamma ansvaret kring ungdomar. Under 2017 tillsattes även en arbetsgrupp under Trygghetsrådet med ännu bredare representation. Arbetsgruppens består av deltagare från skola, socialtjänst, polis, fritidsverksamhet och utredare. För att utveckla arbetet ytterligare kan det också finnas anledning att utreda om kommunen bör ha vissa skolgemensamma policyer, riktlinjer eller rutiner för exempelvis narkotikabruk bland elever. Det kan skapa möjlighet till ett mer systematiskt arbete.

Indikator	Åk 9 2017	Åk 2 2017	Kommentar
Andel som inte dricker alkohol, pojkar respektive flickor.	67 % (p) 50 % (f)	24 % (p) 14 % (f)	Nyckeltal alkohol, Stockholmsenkäten.
Andel som röker dagligen eller ibland, pojkar respektive flickor.	12 % (p) 23 % (f)	24 % (p) 27 % (f)	Nyckeltal tobak, Stockholmsenkäten.
Andel som inte har någon i familjen som använder tobak.	52 %	51 %	Baseras på frågan Använder någon i din familj tobak? Stockholmsenkäten.
Andel elever som får dricka alkohol för sina föräldrar	6 % (p) 6 % (f)	51 % (p) 38 % (f)	Baseras på frågan Får du dricka alkohol för dina föräldrar?
Andel skolor som följer hela Effekt-programmet	3/7	-	Föreläsningsprogram

Andel som inte dricker alkohol. Att unga dricker alkohol är riskfyllt på flera sätt. Bland annat för att deras hjärnor ännu inte är färdigutvecklade och då en tidigare alkoholdebut ökar risken för beroende. Att berusa sig i tidig ålder har dessutom samband med våldsbrott och att senare i livet prova narkotika.

Andel som röker dagligen eller ibland. Att röka korrelerar med att senare i livet börja använda narkotika.

Andel som inte har någon i familjen som använder tobak. Studier visar att risken att börja röka ökar markant som någon i familjen röker. Det är endast varannan elev som har en helt tobaksfri familj, men då inkluderas även snus.

Andel som får dricka alkohol för sina föräldrar. Föräldrars inställning spelar roll för om och hur ofta ungdomar kommer berusa sig.

Andel skolor som följer hela programmet Effekt. Alla Värmdös grundskolor erbjuds föreläsning enligt programmet Effekt. Föreläsningen syftar till att ge föräldrar kunskap och redskap i hur de ska kommunicera med sina barn om alkohol, tobak och droger. Programmet bygger på återkommande föreläsningar riktat till föräldrar i högstadiet.

Mål 3 - Minskat missbruk eller beroende

Alkohol- och narkotikaförebyggande arbete i restaurangmiljö - Forskning visar att restaurangrelaterad alkoholförsäljning är förknippad med problematik som exempelvis våldsbrott och olyckor. Vidare förekommer narkotikabruk i krogmiljö.

Resultat alkohol- och narkotikaförebyggande arbete i restaurangmiljö

För att förebygga våldsbrott och annan problematik i samband med berusning är arbetet med restaurangrelaterad alkoholservice central. Ansvarsfull alkoholservice är en vetenskaplig metod som vilar på tre ben, (1) Utbildning av restaurangpersonal (2) Samverkan mellan myndigheter och bransch samt (3) Tillsyn och sanktioner. Varje år håller Värmdö kommun, i samverkan med grannkommunerna Nacka och Tyresö, en tvådagarsutbildning för krögare och all serveringspersonal. Våren 2017 hölls utbildningen i Nacka stadshus, drygt 30 personer deltog. Utbildningens upplägg var

enligt följande

- Krögarens och personalens ansvar enligt alkohollagen.
- Alkoholkonsumtionens konsekvenser.
- Hur arbetar tillsynsmyndigheterna.
- Vad innebär begreppet ”märkbart påverkad person”?
- Utmaningar i knepiga serveringssituationer.
- Narkotika i krogmiljö.

Efter utbildningen fick deltagarna möjlighet att svara på en utvärdering. På en skala 1-5 där 5 är det mest nöjda alternativet tyckte hela 79 % att kursens upplägg var mycket bra, svarsalternativ 5. De utbildningspunkter som var mest uppskattade (utbildningspunktens nytta eller framförande) var

- Alkohollagen, 97 % svarsalternativ 5,
- Knark på krogen, 90 % svarsalternativ 5 samt
- Konflikthantering, 98 % svarsalternativ 5.

I de fall då de svarande utmärkte sig åt motsatt håll och var mindre nöjda var nyttan och framförandet av utbildningspunkten Tillsyn polis samt nyttan av Knark på krogen. Det kan tilläggas att dessa utbildningspunkter hade cirka 40-60 % andel svarande som gav högsta svarsalternativ, 5. Utbildningen anses därför vara mycket uppskattad och planeras genomföras enligt samma koncept under 2018.

Kunskapsstöd till träningsanläggningar i dopningsförebyggande arbete - Dopning är ett förhållandevis ungt forskningsområde där kunskapen om prevention är begränsad, dock är tillgänglighet, normer och attityder faktorer som kan påverkas för att minska användningen av dopningsmedel. Förebyggande åtgärder stärks upp genom informationsinsatser för ökad kunskap för att hindra bruk, försäljning och distribution av dopningsmedel.

Resultat stöd till träningsanläggningar i dopningsförebyggande arbete

Värmdö en gymkedja som anslutit sig till 100 % ren hårdträning och ytterligare ett gym som påbörjat ett samarbete men ännu inte blivit diplomerat. I kommunstyrelsens handlingsplan för ANDT-strategin finns därför 100 % ren hårdträning som aktivitet att undersöka vidare tillsammans med någon av Värmdö kommuns träningsanläggningar. Metoden 100 % ren hårdträning tillhandahålls av STAD, Stockholm förebygger alkohol och drogproblem. Metoden arbetades fram då träningsanläggningar såg ett behov av att arbeta dopningsförebyggande. Utöver problemet med anabola steroider ryms flertalet riskfyllda produkter under benämningen kosttillskott vilket fortfarande är relativt okänt.

Kunskapsstöd om förebyggande metoder - ANDT-relaterad ohälsa ska uppmärksammas och åtgärder vidtas för att stärka det förebyggande arbetet. Detta gäller exempelvis missbruksproblematik bland äldre, kopplingen mellan ANDT-missbruk och våld samt unga i riskzonen.

Resultat kunskapsstöd

I flera år har det pågått ett utvecklingsarbete för att öka den evidensbaserade praktiken inom socialtjänsten, arbeten har bedrivits nationellt liksom regionalt. Genom kunskapsstöd kan forskning och evidensbaserad praktik tillgängliggöras. Första linjepsykiatrin Hamnen arbetar med både evidensbaserade mätinstrument och

behandlingsmetoder för samtliga som besöker mottagningen. För att se om behandlingarna har effekt görs för- och eftermätningar. Det finns många olika mätinstrument för olika tillstånd, därför har Hamnen fått hjälp av en forskare och professor i psykologi som valt ut ett antal mätinstrument till olika tillstånd. Audit, SDQ och Isi är några av mätinstrumenten och Komet, Cool Kids och Chilled är några av behandlingsmetoderna.

Även socialtjänstens Individ och familjeomsorg arbetar enligt ett flertal skattningsformulär och utredningsstöd, som Audit, ASI och FREDA.

Ungdomsmottagningen arbetar med ett förenklat skattningsformulär då ungdomarna ofta befinner sig i psykisk påfrestning och inte har möjlighet att svara på en stor mängd frågor. Mottagningen arbetar även med den evidensbaserade metoden Act, som fokuserar på stresshantering. Under året har en socionom anställts på Mini Maria. Socionomen arbetar ännu inte med skattningsskalor och undersöker just nu hur andra Mini Marior arbetar.

Utveckling kunskapsstöd

Nationell statistik pekar på ett växande behov av kompetens om missbruksproblematik inom äldreomsorgen. Det är därför sannolikt att Värmdö kommun behöver kompetensutveckla i frågan. Innan eventuella insatser förs in i verksamheten bör frågan lyftas till verksamhetens ledning för att diskutera vilka behov och möjligheter som finns.

För att få en överblick av den flora evidensbaserade metoder och kunskapsstöd som finns inom ANDT-område i Värmdö kommun bör en årlig inventering göras. Inventeringen kan sedan stämmas av mot Socialstyrelsens rekommendationer i den mån det är möjligt.

Resultat stöd vid ett indikerat beroende

Värmdö kommun har en väl utvecklad fältverksamhet med anställda ungdomskonsulenter som till vardags går under namnet Polarna. Tillsammans med två ungdomsgrupper Mini Polarna (13-17) och Värmdö Polarna (18-20 år) bedriver de daglig fältverksamhet. I ungdomsgrupperna finns det ett antal ”revanschare”, eller behovsungdomar. Genom att plocka upp ungdomar med riskfyllda beteenden och ge dem goda vuxenrelationer kan deras framfart bromsas upp. Essensen i arbetet är att skapa goda vuxenrelationer och att bygga upp en motivation hos ungdomarna. Att ge ungdomarna en tro till sig själva, att låta dem känna att det finns positiva förväntningar på dem. Det gör Polarna exempelvis genom att coacha och göra dem till goda förebilder i området genom att vara med i någon av de två ungdomsgrupperna.

Utförarenheten för vuxna arbetar enligt metoden Prime for life som hjälper personer med missbruk att missbruka mindre. Metoden fokuserar på tilltron på individens egen förmåga och syftar till att förmedla användbara verktyg och redskap. I Värmdö kommun har behandlarna utbildat all personal i beroendegruppen.

För närvarande arbetar Värmdö kommun inte specifikt med upptäckt av missbruksproblem bland äldre. 2015 konstaterade Socialstyrelsen att nio av tio kommuner saknar rutiner för hur äldreomsorgen ska agera vid tecken på att äldre personer missbrukar, detta trots att behovet ökar. 2017 visade Socialstyrelsen att antalet dödsfall kopplat till alkohol ökar för personer över 65 år och minskar för åldersgruppen 20-64 år.

Indikator	Åk 9 2017	Åk 2 2017	Kommentar
-----------	-----------	-----------	-----------

Andel som storkonsumerar alkohol minst en gång i månaden	14 % (p) 15 % (f)	33 % (p) 38 % (f)	Nyckeltal alkohol. Stockholmsenkäten. Baseras på samtliga elever.
Andel som någon gång använt narkotika	11 % (p) 6 % (f)	29 % (p) 18 % (f)	Nyckeltal narkotika. Stockholmsenkäten.

Mål 4 – Ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet

Stöd till personer i utsatta situationer till följd av risk- eller missbruk - Personer i utsatta situationer på grund av risk- eller missbruk är ofta i behov av samordnade insatser till följd av komplex problematik. Genom samverkan kan kontinuitet och långsiktighet uppnås i vårdkontakterna och ett helhetsperspektiv uppnås med personens hela livssituation som utgångspunkt. Inom ramen för detta behöver även jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv beaktas för att säkerställas likartade förutsättningar till inflytande och påverkan.

Resultat ökad tillgänglighet och stöd till personer i utsatta situationer

Att öka tillgängligheten av vård och stöd kan vara avgörande för en individs framtid. För att nå ut till alla med behov behövs anpassningar, det vill säga att göra jämlikt kan vara att göra olika. Kommunen arbetar på flera sätt med att öka tillgängligheten för grupper i utsatta situationer. Bland annat erbjuder förstalinje psykiatri Hamnen föräldrastödsprogram via internet utöver all ordinarie gruppverksamhet, då alla föräldrar inte har tid, ork eller förmåga att delta i en samtalsserie. Socialtjänstens droginformatör har åkt ut till samtliga bostäder för ensamkommande ungdomar och informerat personal om viktiga signaler på missbruk genom föreläsningen Tidig upptäckt. Målgruppen har ofta stor avsaknad av nära vuxenrelationer varför kunskapshöjande insatser hos personalen är särskilt viktigt. Även ungdomsmottagningen har varit ute och mött all personal på HVB-hem samt ensamkommande ungdomar.

Enligt Länsstyrelsen och andra källor ökar den psykiska ohälsan bland unga, något som är en riskfaktor för ungas ANDT-bruk. För att möta upp den psykiska ohälsan behöver tillgängligheten öka, därför har ungdomsmottagningen kompetenskompletterat med en psykolog. Mottagningen kommer under 2018 hålla olika ungdomsträffar med teman som sömnskola, stresshantering, nedstämdhet och mindfulness. Träffarna är öppna för alla inom målgruppen 12-23 år. Mottagningen driver även ett utåtriktat arbete genom att träffa alla klasser i årskurs 8 där de pratar med ungdomarna om sexuell hälsa.

Ungdomskonsulenternas fältverksamhet är ett gott exempel på stödjande insatser med hög tillgänglighet. Polarna arbetar utifrån så kallade Hotspots, särskilt brottsutsatta områden. Polarna söker upp Hotspotsen där ungdomar som både tillhör och inte tillhör riskgrupper umgås. Att Polarna rör sig mellan Hotspotsen och pratar med ungdomarna skapar trygghet för omgivningen. När allvarigare incidenter inträffar kliver Polarna in och löser konflikter, avvärjer bråk eller exempelvis skjutsar hem en berusad ungdom.

För att Polarnas stödverksamhet ska ha hög tillgänglighet är deras samverkan med ungdomarna MiniPolarna och VärmdöPolarna viktig. Ungdomsgrupperna, som är en kontaktväg till ungdomarna, bidrar med sin kunskap till att kartlägga problembilden. Det handlar till stor del om kunskap om vem som umgås med vem, beteenden eller var och när ”vodkabilen” kommer. Samverkan med ungdomsgrupperna är extra viktigt sedan sociala mediers intåg. Nu sprids information snabbare än aldrig förr och det ställs krav på nya arbetssätt.

För att bli Polare krävs en obligatorisk utbildning för ungdomarna. I utbildningen ingår bland annat ett jämställdhetspass som tar upp dolda maktstrukturer, normer, genus och

feminism. Återkoppling på utbildningens innehåll tas upp på arbetsplatsträffar. Genom utbildning och återkommande återkoppling ska fältverksamhetens tillgänglighet öka ur även ur ett jämställdhetsperspektiv.

Samverkan för en sammanhållen vård vid risk- eller missbruk - En väl fungerande samverkan mellan berörda huvudmän är avgörande för vård- och stödinsatser vid komplex problematik, exempelvis beroendeproblem i kombination med andra psykiska eller somatiska problem.

Resultat samverkan

ANDT-strategin stäcker sig över en stor del av den kommunala organisationen, från skola och fritidsverksamhet till beroendemottagning. Arbetet berör även landstingets verksamhet då exempelvis missbruk kan upptäckas i samband med psykisk ohälsa. För att få till en god ANDT-politik krävs samverkan på flera plan.

För de individer som har behov av samordnade insatser från både kommun och landsting görs en samordnad individuell plan, sip. Alla som finns i kedjan kring klienten har tillgång till sipan och beroende på behov bjuds de in till samordnande möten. Tidsbrist gör att samtliga inbjudna inte alltid deltar, men i det stora hela fungerar samordningen väl uppger enhetschef för utförarenheten vuxna.

Samverkan görs även mellan enheter, som genom att exempelvis föräldrar till tonåringar som missbrukar hänvisas till vuxenenheten eller vice versa. När ett missbruk uppmärksammas är det viktigt att ta ett helhetsgrepp om familjen eftersom det är vanligt att problemen kan finnas hos fler än en person inom familjen. Detta görs till viss del, men inte på ett strukturerat sätt. Enhetschef för IFO myndighet barn berättar att ett utvecklingsarbete pågår där möjligheten att införa en strukturerad samordnad utredning undersöks.

För samverkan för missbruksvården på organisatorisk nivå har det funnits ett regionalt samordningsavtal för öppenspsykiatri och kommunerna i Södertörn. Läkare, psykiatri och Värmdö kommun har tillsammans skrivit ett nytt avtal som ännu inte blivit påskrivet. För närvarande håller psykiatri på att byta ägare från Capio psykiatri till WeMind vilken troligtvis har påverkat att avtalet inte blivit påskrivet ännu. Avtalet formaliserar den samverkan som redan idag sker och fungerar bra.

Det är ont om indikatorer för målområde fyra då tillgänglighet och kvalitet till stor del är en individuell upplevelse. Det finns dock ett antal strukturindikatorer. Dessa säger inte något om det verkligen blir kvalitet och tillgänglighet, men de visar att det troligtvis finns förutsättningar. Ett utvecklingsområde för att mäta insatsernas kvalitet skulle kunna vara att inventera vilka metoder och arbetssätt inom ramen för ANDT som är evidensbaserade.

Indikator	2017	Kommentar
Aktuell rutin för samordning mellan missbruk- och beroendevård och ekonomiskt bistånd?	Ja	
Aktuell rutin för samordning mellan missbruk- och beroendevård och socialpsykiatri?	Ja	
Aktuell rutin för samordning mellan missbruk- och beroendevård och barn och unga?	Ja	

Aktuell rutin för samordning mellan missbruk- och beroendevård och LSS?	Ja	
Aktuell rutin för samordning mellan missbruk- och beroendevård och äldreomsorg?	Ja	
Används systematisk uppföljning för att utveckla verksamheten?	Nej	Ett utvecklingsarbete har påbörjats där medarbetare gått utbildning och påbörjat ett uppstartsarbete

Mål 5 – Minskad dödlighet och skada till följd av bruk

Stöd till barn och unga i familjer med missbruk eller annan omsorgssikt -
Forskning visar att cirka ett av fem barn i Sverige växer upp i familjer där vuxna har en problematisk alkoholkonsumtion. Detta kan medföra allvarliga negativa fysiska, psykiska och psykosociala konsekvenser för berörda barn. Kommunens skyldighet att agera vid misstanke om att barn far illa regleras i lag. För att motverka dödligheten kan exempelvis lättillgängliga stöd- och behandlingsinsatser vara av vikt.

Den narkotikarelaterade dödligheten har under många år ökat i Sverige. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning kom i en metodologisk studie fram till att ungefär två tredjedelar av ökning berott förbättrade rättsmedicinska obduktioner och en tredjedel på en verklig ökning. Folkhälsomyndigheten visar dock på en brytning under 2016, då antalet dödsfall sjönk med 10 % till 543 fall. Det går inte att fastställa vad minskning beror på men Folkhälsomyndigheten lyfter fram fler sprututbyten, bättre, interventioner, färre missbrukare och lägre tillgänglighet som möjliga påverkansbara faktorer.

Värmdö kommun har kännedom om de dödsfall som kopplats till överdos av narkotika. Precis som beviljade fall för lagen om vård av missbrukare (LVM) rör det sig om ett färre antal personer. Att uttala sig om en minskning eller ökning är därför svårt. Värmdö har som haft som flest fem personer som varit aktuella för LVM-vård och vanligen rör det sig om mellan två till fyra personer.

Tyngdpunkten för målområdet om minskad dödlighet och skada till följd av bruk ligger primärt utanför kommunens arbete. Bland annat står landstinget för den högspecialiserade beroendevården och erbjuder sprututbytesverksamhet och det är Statens institutionsstyrelse som ger vård enligt lagen om vård av missbrukare. Med anledning av detta har insatsområdet i den lokala strategin riktats mot det förebyggande arbetet med barn eftersom barn kan komma till skada vid ett allvarligt missbruk.

Så fort en förälder aktualiseras för missbruksvård är det viktigt att sätta in åtgärder för hela familjen, inte minst för barnen. Värmdö har en mindre grupp barn till missbrukare, även om det finns anledning att tro att det rör sig om ett mörkertal. På grund av den lilla målgruppen samarbetar Värmdö med Nacka, som tillhandahåller olika grupper för barn till föräldrar med missbruk, psykisk ohälsa eller som skiljer sig. Oftast kommer en förfrågan om att skicka ett barn till någon av grupperna från myndighet till utförarenheten som sedan skickar förfrågan vidare till Nacka. Då barnen ofta kommer från resurssvaga familjer är det vanligt att barnen inte fullföljer gruppträffarna.

Utöver barngrupperna erbjuder förstalinjen psykiatrin Hamnen Beardslees familjeintervention. Interventionen består av en samtalsserie som ges till familjer som har föräldrar som går i behandling för psykisk ohälsa eller missbruk.

Det finns inte några indikatorer för målområde fem på kommunnivå, framförallt för att det rör sig om en väldigt liten brukargrupp. Det kan dock vara intressant att följa utvecklingen för narkotika- och alkoholrelaterad dödlighet på länsnivå. Uppföljningen behöver därför även i framtiden lägga fokus på det kvalitativa.